

EVOLUCIÓ D'ALGUNS TOPÒNIMS DEL RODAL DE SANT PERE DE RIUDEBITLLES

Xavier ROMEU-JOVER (†)

La intenció d'aquest treball era de fer un estudi, tan exhaustiu com possible, dels canvis soferts pels noms de lloc a la rodalia de Sant Pere de Riudebitlles; no tant sols canvis fonètics, i fins i tot morfològics, sinó també, és clar, els noms que han desaparegut o que han estat substituïts per altres, en els casos en què aquest fet s'hagi produït.

A la primera llista provisional que vaig poder establir hi havia poc més d'una vintena de noms: molts menys dels que jo esperava recollir en un parell de mesos d'investigar entre la gent del poble. Ara, transcorreguts uns altres dos mesos, i veient que la llista s'ha allargat de manera tan minsa, puc assegurar que aquesta experiència d'investigació toponímica m'ha ensenyat ben clarament almenys una cosa: que les sortides escadusseres que es puguin fer durant un curs lectiu per estudiar la toponímia de qualsevol indret són un temps del tot insuficient, si el que es pretén és assolir un treball seriós i dotat d'un rigor mínim.

Malgrat aquest handicap —tan enriquidor, d'altra banda— inicial, puc assegurar, però, que els fenòmens que en aquella ocasió vaig preveure o intuir s'han confirmat quasi sense excepció; penso que això donarà prou validesa als meus raonaments com per considerar-los, si més no, molts aproximats a la veritat.

En el primer esbós que he al·ludit sospitava que trobaria un acostament fonètic a la pronúncia barcelonina. Això, ho he confirmat, com espero poder demostrar. Ara, l'evolució fonètica esdevinguda a la majoria de noms de lloc es deu haver produït tant per influència del parlar barceloní com per influència directa del castellà. La pronunciació barcelonina, cada dia més corrompuda, impregna, evidentment, i absorbeix, altres pronúncies; aquest fenomen és evident i està prou estudiat. Però de quinze anys ençà hem de comptar amb un nou fenomen (a part del fet de la major facilitat de comunicacions, que inevitablement fa que aquella impregnació sigui més ràpida): la immigració, fenomen insòlit a Sant Pere de Riudebitlles a finals dels anys cinquantes, té actualment un pes

considerable; i, encara, l'arribada de la televisió a cada casa és l'entrada d'un «virus» lingüístic que inicia un procés de contaminació potser ja irreversible. Per això deia que, a més de la influència del barceloní, cal considerar la del castellà entrant de dret en un poble on es parla un altre idioma. És clar que, al capdavant, la diferència no és tan gran: perquè el que aporta el barcelonisme és, majoritàriament, una corruptela de castellanismes, encara que passada pel sedàs de la dicció ciutadana. I el fet que el castellà incideixi damunt el parlar dels pobles directament o ho faci a través d'una conquesta prèvia i més lenta del parlar de la ciutat deu conduir a un resultat semblant.

Contrastant amb aquest fet, he constatat també el fenomen (no previst per mi) d'una certa submissió a les normes modernes, per part dels entrevistats més joves. Per exemple, *tots* els entrevistats de més de cinquanta anys diuen «pə́isə» (pallissa); entre els que tenen menys de trenta anys, la immensa majoria diuen «pałísə». Ara, després d'investigacions posteriors, ja no són *tots* els entrevistats de més de cinquanta anys els que fan el ieisme; ni la majoria de joves és tan immensa; i continua quedant una zona (30-50 anys) sense precisar. Tot això fa impossible un percentatge precís, que només es podria obtenir amb absoluta exactitud entrevistant la totalitat dels habitants del poble que hi hagin residit *sempre, i sense moure-se'n*. Com que això és òbviament impossible, m'he de conformar amb aquestes dades més subjectives, que en tot cas es deuen acostar molt, per sobre o per sota, al 90%.

Si insisteixo en la importància que dono al fet que els meus entrevistats siguin residents habituals al poble és perquè penso que una residència més o menys perllongada a un altre indret pot deformar llur forma original de pronunciar, i més tenint en compte que es troben cohibits pel fet de l'enquesta, especialment quan sospiten que lo que cerques és tant la manera de dir un nom com el nom mateix.

I, per acabar, si en el meu treball anterior només hi havia inclòs els topònims relacionats per un mínim de cinc persones, i que no hi ha inclòs tampoc, de moment, els que no eren coneguts almenys per un 60-70% dels enquestats, ara inclouré tot lo que he arreglat, però fent constar els casos en què s'esdevinguin una d'aquestes dues circumstàncies.

Segueixo, com ja vaig fer des del principi, el treball de Cristòfor Cardús*.

El nom del poble presenta el primer cas de corrupció fonètica: relaxament de la *a* de «sant» (səm pə́rə dā řiḡḡəbítłəs), a part del fet anecdòtic que entre els joves l'anomenen sovint «səm pə́rə dā řiḡḡəbítłés». Amb el mateix ens trobem en el cas del *turó de Sant Jeroni*: «saḡ žaróni».

Aquest procés de relaxament tan estès entre la gent jove fa témer que es deu tractar d'un procés irreversible, i que, per tant, haurà d'acabar veient-se gramatitzat si no volem condemnar la quasi totalitat de la població a la incorrecció.

Serral de les Forques: sařál dā lās fōrkās.— Aquest nom, amb tot i ser conegut per més de cinc dels meus enquestats no arriba al 60-70% que em vaig im-

posar com a límit mínim, perquè és un nom que s'extingeix. Des d'ara assenyalaré aquest fet amb la indicació «(n.c.)» [no conegut] a la dreta de la transcripció fonètica. Recalco que això no vol dir nom desconegut o oblidat, sinó tan sols no conegut pels més joves.

Puig de les Toeses: Puč da las tuēsās.— En aquest cas, i malgrat la transcripció «púig dā las astuēsās» que dóna Cristòfor Cardús, he pogut observar una gran tendència a la pronúncia correcta que jo transcrib, en lloc de «astuēzās» o «astubēzās». En tot cas, però, aquestes formes es mantenen, sobretot entre la gent de certa edat; i entre els joves, si reculen, és poc a poc. Potser no és massa agosarat, doncs, de suposar que la possible evolució futura d'aquest nom sigui per fixar-se més o menys definitivament en la seva forma correcta o per derivar cap a un ensordiment d'influència castellana («tuēsās»), en lloc de fer-ho cap a una incorrecció més «castissament catalana», com són la deglutinació «astuēzās» o el trencament del hiat «astubēzās» a la manera del barceloní «dugues», per «dues». Una darrera observació pel que fa a aquest nom: lleugera tendència al trencament del hiat «uē», diftongant-lo: «uē».

Serra de Gramar: sēṛā ḏā gramá (n.c.).— Entre la gent gran, no hi ha divergències de pronúncia.

Riera de Sant Pere: lā řiēṛā dā sām pēṛā.— A notar el relaxament (sām per sām), ja comentat, i una lleugera tendència, entre alguns veïns de *L'Altra Banda*, a tancar la «e» final àtona («řiēṛā»).

Torrent de Barquies: tuṛēn dā ḃāṛkías.— Conegut per gairebé tothom, almenys de nom, encara que molts no sàpiguen on es troba exactament (d'entre els joves, és clar), l'únic a remarcar és la pronúncia oclusiva de la *d*, com en totes les altres formacions «torrent de...»

Torrent d'en Guilló: tuṛēn dāṇ ḡiḷō.— Les mateixes observacions que pel cas anterior.

Torrent de Maria d'Angüeso: tuṛēn dā lā ḡēsā (n.c.).— Aquesta és la transcripció de la forma que jo he sentit, i no la que dóna Cardús: «turrén dā maṛiā d'angüesu».

Torrent d'en Soler: tuṛēn dān sulē (n.c.).

Torrent de can Prades: tuṛēn dā cām práḏās (n.c.).

Torrent de la Boja: tuṛēn dā lā bōḗa.

Torrent del Xub: tuṛēn dāl šúp, tuṛēn dāl čúp.— La segona transcripció correspon *en general* als enquestats més joves; però el so africacat s'ha infiltrat també entre la gent més gran, que probablement fins fa poc pronunciaven el so fricatiu; hi ha també alguns enquestats joves que fan aquest so. A un d'ells, que va fer primer el so africacat i que després el va corregir, li vaig preguntar per què ho havia fet; em va respondre simplement que «perquè es diu així».

Torrent de Turró: tuṛēn dā tuṛō.

Torrent Cuitó tuřęŋ kuitó.

Torrent del Sabater: tuřęŋ däl sǎbaté.

Torrent del Cavaller: tuřęŋ däl kabǎlé (n.c.).

En tots aquests noms de torrents he pogut observar com la *d* de la paraula «de» és gairebé sempre pronunciada com a oclusiva, tant per vells com per joves.

La Cuoma: la kǒma.— No he trobat ningú que tingués coneixement de la pronúncia «la cuóma» (la kuǒma), com assenyala Cardús.

Torrent de Comarquinal: tuřęŋ da kumǎrkinál.— Sense altra observació que la *d* oclusiva ja assenyala.

La sèquia: la sǎkia (n.c.). Diftongació molt generalitzada del hiat final.

Darrera el rec: řǎđęřǎl řék (n.c.) (terreny que hi ha al darrera de Cal Casallons: kál kǎzǎlǒns.)

Pont de la Vellea: pǒŋ da la řǎjéta.

Pèlag de cal Bielet: pǎlak da kál bielét (n.c.).— Pronunciat fent oclusiva la *d* de «de», com en els casos de «torrent de...» (També: pǎlak däl bialét. Conservació del hiat: «ia»).

Sant Domènec (partida de terra): sǎn đumíngu (n.c.).

Can Prades: kǎm prǎdes.— Poc conegut entre els més joves; hi ha la creença que l'antic poble de Sant Pere es trobava a aquest indret; i que allà va néixer i des d'allà es va estendre el poble actual. Segons sembla, antigament se'n deia «la říla đǎ prǎdes».

L'Arrabassada: lǎřǎřǎsǎđǎ.— Entre la gent gran, n'hi ha que donen aquest nom al carrer de les Àrpias.

Timba de Campsalvador: tímřǎ da kǎn řǎřǎđǒ (n.c.).— I no: «la tímřǎđǎ cǎm řǎřǎđǒ», com transcriu Cardús.

El Maset: ǎl mazét (n.c.).

El Canyet: ǎl kǎęét (n.c.).

Morgats: muřugǎs (n.c.).— I no: «murgǎts», segons Cardús.

El Serral de cal Tano: ǎl řǎřǎl da kál tánu (n.c.).

Can Bardera: kǎn bǎřđęřǎ (n.c.).

Mas Carreró: mǎs kǎřǎřǒ (n.c.).

La Pallissa del Xub: la pǎisǎ đǎl řúp (n.c.).

La Gardunya: la řǎřđúŋǎ (n.c.).

Cal Xerta: kál řǎřta; kǎl řǎřta.

D'aquests tres topònims, els dos primers són desconeguts pels menors de trenta anys. Els vells els pronuncien fent gairebé sempre perfectament fricatus els sons *g* i *x*. El tercer admet dues transcripcions. A la segona (la corresponent a menors de trenta anys) observem la relaxació de la *a* de «cal» i l'africament de la *x* de «Xerta».

Voltes de cal Quirri: ʔóltas ða kál kíři.— M'aclareixen que són les voltes de kál rǫmulu.

Voltes de cal Borregaire: ʔóltas ða kál ʔuṛagájra.— Actualment, a kál šík fusté.

Voltes de cal Ton del Pere: ʔóltas ða kál tǫn dal pǣra.

Voltes de cal Botifoll: ʔóltas ða kál butifól.

El Furadot: əl furədǫt.

El carrer Xic: əl kǣṛ šík.— Per passar s'ha de demanar pas a la casa. També se'n diu: *El carrer que no passa*: əl kǣṛ kə nǫ pásə.

Carrer llarg: kǣṛ lǣrk.

Carrer del Call: kǣṛ ðəl kál.

El Corronet: əl kuṛunét.

Cal Corronet: kál kuṛunét.

Plaça de l'Oli: plása ðə lǫli.

Costa del Castan: kǫsta ðəl kastán.

La Taulera: lə tauléra.

Cal Borregaire: kál ʔuṛagájra.— Ja no existeix, perquè ha estat comprat pel de *Cal Marxant* (kál maṛšán). Entre els joves, aquest darrer nom acostuma a ser pronunciat africat: maṛčán.

Mina de cal Baldufa: mínə ðə kál bəldúfa.— Ja no existeix, perquè està tapada.

Tots els noms darrerament consignats són coneguts per una minoria dels meus enquestats, difícil de precisar. Normalment només coneixen els indrets els que hi treballen o hi viuen a prop; uns altres en coneixen el nom, però no la localització. I la majoria, ni el nom. És curiós de constatar com aquests noms, conservats de segur en un clos limitat, s'han mantingut fidels a una pronunciació poc evolucionada: ni relaxament de *a* tòniques, ni africament de consonants fricatives.

Un cas especial, conegut només pels «més vells del lloc» és: *La Font de les Tripes*: fǫn ðə ləs trípəs.— És on antigament anaven a netejar la mocada dels porcs. Se'n deia *Font del Trull*: fǫn ðəl trúl, o fǫn ðəl trúi.

I finalment, tres exemples de tractament dels hiats:

	joves	vells
<i>Cal Llucià</i>	kál lusiá	kál lusiá
<i>Ca la Valenciana</i>	kála ðalansjána	kála ðalansíána
<i>Ca la Valencianeta</i>	kála ðalansjanĕta	kála ðalansjanĕta

En els casos primer i segon observem una tendència moderna a la diftongació del hiat, que és pronunciat com a tal entre els vells. En el tercer cas la diftongació és general.

CONCLUSIONS.— He de fer notar que quan he parlat del treball dut a terme per Cristòfor Cardús m'he referit sempre a l'edició publicada per l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1956, perquè a la del 1936, extreta del butlletí «Mai Enrera» del Club Excursionista de Gràcia (Febrer-Març, 1936), no segueix les normes de la Societat Catalana de Geografia en les transcripcions fonètiques.

Deixo de banda el fenomen, molt aïllat, que he apuntat més amunt de certs tancaments de *e* i *a* finals àtones, per no considerar-lo gens decisiu de cara als resultats del treball present. Deixo també de banda, però no el vull passar del tot per alt, un altre fenomen: el del ieisme, que hem anotat en el mot «pallissa». És un dels casos de «pronúncies restaurades» que hem trobat, al costat de formes com «Les Planes» i «Les Toeses», en lloc de «Les Esplanes» i «Les Estoeses» o «Les Estobezes». Ara, aquests casos de deglutinació o de destrucció de hiats, o altres de semblants, han arribat de vegades a la gramaticalització; i hi han arribat també alguns casos de ieisme (llentia). La diferència que jo hi endevino, però, rau en el fet que, si en aquells casos la gramaticalització ha acollit unes formes que han seguit una evolució normal dins el curs de l'idioma, en el cas del ieisme hi ha encara un altre factor: que el ieisme té sovint una finalitat diacrítica: poll/poi; bull/vui; pallissa/païssa. I crec que aquest és un factor important a l'hora de decidir si una forma pot ser gramaticalitzada o no.

I entro ja a la consideració dels fenòmens que em van dur a encetar aquest treball.

Hem vist que aquest són, fonamentalment, tres, que es repeteixen:

- africació de consonants fricatives i ensordiment d'unes altres.
- relaxament de vocals tòniques.
- diftongació de hiats.

Amb això, un treball de toponímia descriptiva hauria arribat a terme; no és que em vulgui dedicar a la normativa, però sí que voldria defensar l'ús d'algunes normes. Considerem primer aquests dos fets:

a) hem vist com els tres fenòmens que acabo d'enumerar es produeixen bàsicament en persones de menys de trenta anys; persones a les quals ha estat impedit, doncs, d'aprendre amb normalitat el català i en català.

b) hem vist, d'altra banda, com aquestes mateixes persones són les que prefereixen «Pallissa» a «païssa»; «Les Toeses» a «Les Estobezes», etc. Això pot ser a causa d'una major coneixença de la llengua (cursets de català, lectures, etc.) o simplement a un nivell cultural superior en general. Pel nostre cas, tant se val que sigui d'una manera o d'una altra.

I a la vista d'això jo em pregunto: ¿per bé que certs corrents lingüístics moderns tendeixin a la descriptiva i no a la normativa, no és una mica absurd d'esforçar-se per normativitzar i gramaticalitzar les formes resultants d'una evolució interna de l'idioma, mentre oblidem, d'altra banda, de parar una mica d'atenció a l'evolució produïda per una influència estranya a la nostra llengua, bé que pròxima per motius sòcio-polític-geogràfic-econòmics?

Cristòfor CARDÚS: *Sant Pere de Riudebitlles* (II de «Els Noms de lloc de les Terres catalanes», Soc. Cat. de Geog., IEC), Barcelona 1956.

RIQUESA DELS ARXIVS NOTARIALS

L'ALCOVER-MOLL, no trobant el mot *Meitenc* a les fitxes primitives de la «Calaixera», s'acontenta de copiar Mn. GRIERA (Tresor) que només el recollí en una sola ocasió —a Sora— i amb un sentit molt especial: «Gos mig perdiguer mig coniller»...

En Joan COROMINES (DECat). s.v. «Mig», p. 673, ha sentenciat: «*Meitenc* (??) [sic els interrogatus] segurament còpia barroera de Griera per *meitadenc*.»

Nosaltres, fullejant molt per alt uns protocols d'un notari d'Urtx —en previsió del pròxim Col·loqui de Puigcerdà— hem comprovat com l'adjectiu era usual a la Cerdanya:

«*blat meytench*» (almenys quatre exemples anotats l'any 1596)*. O sia blat barrejat amb sègol —«segle» o «setgle»—. Quan només hi ha 1/3 de forment, és «*blat tercenc*» (no és a la GEC).

Els mateixos fulls ben ràpidament consultats, ens han proporcionat d'altres troballes (al costat del material inèdit toponímic i antroponímic que retenia primordialment la nostra atenció): Eren corrents també a la Cerdanya: *burricall* (burro de pocs dies o mesos («una burra y un borricall temps de vuyt mesos», 1954). No és als diccionaris.— *faubell* («un rossí faubell», 1596). El DCVB només ho incorpora com a cognom valencià; també ho ignora En Coromines, salvant el cognom. És diminutiu de «falb». (I «Rossí», allà i aleshores, no era ni cavall medieval, ni vell o decadent —com creuen el DCVB, el DECat, i ho copia la GEC).— *lladreri* o *lladrerí*, corònim («al lladreri qui va de Taltendre a Orden», 1596), que no figura tampoc als diccionaris. (Ens referim naturalment sempre al DCVB i al DECat, —comptant que la GEC i el Diccionari de la GEC són comparativament molt pobres).

Demostració (si calia) de com ha estat poc aprofitada pels nostres millors lexicògrafs la riquesa dels documents notariaus.

* Reservem referències més precises per a Puigcerdà.